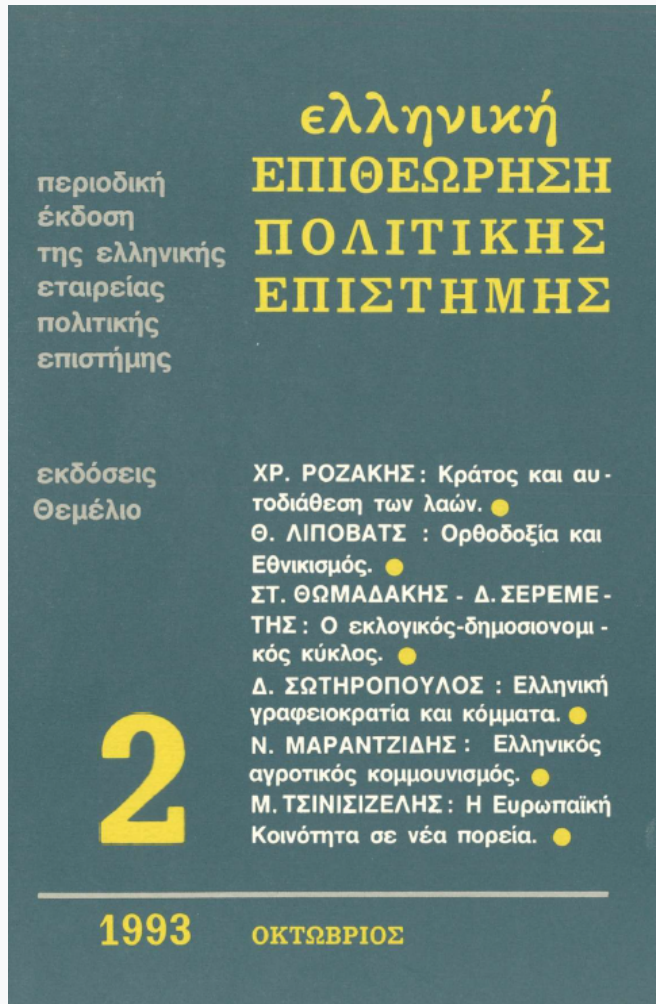

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 2, Αρ. 2 (1993)

Τα δικαιώματα του ανθρώπου στην Αφρική. Η 11η και 12η Σύνοδος της Αφρικανικής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων των Δαών και ο ρόλος των ΜΚ Ο

Χρήστος Θεοδωρόπουλος

doi: [10.12681/hpsa.15322](https://doi.org/10.12681/hpsa.15322)

Copyright © 2017, Χρήστος Θεοδωρόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοδωρόπουλος Χ. (2017). Τα δικαιώματα του ανθρώπου στην Αφρική. Η 11η και 12η Σύνοδος της Αφρικανικής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων των Δαών και ο ρόλος των ΜΚ Ο. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 2(2), 157-167. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15322>

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ
*Η 11η και 12η Σύνοδος της Αφρικανικής Επιτροπής
Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων των Λαών
και ο ρόλος των ΜΚΟ*

«In Africa, the year 1991 proved momentous. Several despotic governments lost power, others were belatedly forced to concede the principle of democratic accountability, and two major long-running civil wars came to an end. The “winds of change” that had become noticeable in 1990 were blowing more strongly still. However, human rights violations continued in all parts of the continent, in some places reaching unprecedented levels».

«Human Rights Watch», *World Report 1992*, σ. 33

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έργο που επιτελείται από την Αφρικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων των Λαών για την αντιμετώπιση των οξυμένων προβλημάτων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και για την προαγωγή των δικαιωμάτων αυτών στη «μαύρη ήπειρο», έχει δικαιολογημένα αποσπάσει το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας.¹ Το ενδιαφέρον αυτό επικεντρώνεται ειδικότε-

1. Από την εκτεταμένη βιβλιογραφία για την Αφρικανική Επιτροπή, βλ. U.O. Umozurike, «The African Commission on Human and Peoples' Rights», *RevAf-Comm HRP*, 1, 1991, 5-15· Claude E. Welch, Jr., «The Organization of African Unity and the Promotion of Human Rights», *The Journal of Modern African Studies*, 29, 1991, σ. 535-555, και Amnesty International, *The Organization of African Unity and Human Rights*, AI Index: IOR 63/01/91, Ιούλιος 1991, σ. 15 κ.ε. Οι Κανόνες Διαδικασίας της Επιτροπής αναδημοσιεύονται σε παράρτημα στο Χρ. Θεοδωρόπουλος (επιμ.), *Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ευρώπη και στην Αφρική - Συγκριτική Ανάλυση*, ΙΜΔΑ, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1992, σ. 177-205, και ο *Αφρικανικός Χάρτης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων*

ρα στις τακτικές συνόδους της Επιτροπής, οι οποίες γίνονται δύο φορές το χρόνο και είναι δημόσιες κατά ένα μεγάλο μέρος με συμμετοχή παρατηρητών από πολλά μέρη του κόσμου. Από τις συνόδους αυτές, οι δύο τελευταίες, δηλαδή η 11η Τακτική Σύνοδος (Τύνιδα, 2-9 Μαρτίου 1992) και η 12η Τακτική Σύνοδος (Μπαντζούλ, Γκάμπια, 12-21 Οκτωβρίου 1992), παρουσίασαν αυξημένο ενδιαφέρον, επειδή έγιναν σε μια κρίσιμη και μεταβατική περίοδο που περιλαμβάνει όχι μόνο μεγάλες ελπίδες αλλά και μεγάλα ερωτηματικά για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αφρική: Από τη μια μεριά το ξήλωμα του συστήματος *apartheid* στη Νότιο Αφρική² και η ανάπτυξη της δημοκρατίας και του πολυκομματισμού σε πολλές αφρικανικές χώρες³ αποτελούν χωρίς αμφιβολία σπουδαία βήματα προόδου. Από την άλλη, όμως, η ραγδαία άνοδος του ισλαμικού φονταμενταλισμού σε ορισμένες χώρες,⁴ η εκτεταμένη πρακτική σε ορισμένες άλλες των βασανιστηρίων, των εξαναγκασμών και των παράνομων φυλακίσεων⁵ και η αυξανόμενη πε-

των Λαών, στο ίδιο, σ. 161-176. Το ενδιαφέρον συγκεντρώνει και η πρακτική της Επιτροπής η σχετική με την ανάπτυξη της έννοιας των «δικαιωμάτων των λαών», βλ. Wolfgang Benedek, «Reflections on the Concept of People's Rights in the African Charter», *Bulletin of Human Rights, UN*, Νέα Υόρκη 1992.

2. Βλ. αντί πολλών, το μηνιαίο *Focus on South Africa (RSA)* για τις πιο πρόσφατες εξελίξεις. Για μια γενικότερη θεώρηση του ζητήματος, βλ. Χρ. Θεοδωρόπουλος - Γρ. Τσάλτας (επιμ.), *Απαρχάνιτ - Διεθνείς Εξελίξεις - Ελλάδα*, Βιβλιοθήκη Ι.ΔΙ.Σ., Νο 2, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1991.

3. Βλ. ενδεικτικά το «Dossier on Human Rights, Democracy and Development», στο *The Courier (ACP-EC)*, 128, 1991, σ. 48-84, το «Dossier: Les enjeux de la démocratie en Afrique», στο *Aujourd'hui l'Afrique (France)*, 42, Σεπτ. 1991, σ. 2-19, και την έκθεση του Klaas van Walraven, στο *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2/1992, σ. 224-229.

4. Βλ. π.χ., Farid Nurrein Daoud, «Le Soudan: Deux Ans et Demi après le Coup d'Etat Islamiste», *Aujourd'hui l'Afrique*, 43/44, Ιανουάριος 1992, σ. 32-33. Στις αρχές Μαρτίου 1992, η κυβέρνηση της Αλγερίας έθεσε εκτός νόμου το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας (Front Islamique du Salut - FIS), La Presse de Tunisie, 5.3.1992.

5. Από τις πολυάριθμες σχετικές μελέτες και αναφορές, βλ. Joanna Oyediran - Paul Hunt, *Evidence of Torture in Africa*, African Centre for Democracy and Human Rights Studies, Occasional Paper No 2, Σεπτ. 1991, και Amnesty International, *Tynisia: Prolonged Incommunicado Detention and torture*. AI Index: MDE 30.04.92, Μάρτιος 1992, σ. 2. Βλ. επίσης και το σχετικό Δελτίο Τύπου της Ελληνικής Επιτροπής της Διεθνούς Αμνηστίας, «Τυνησία: Χιλιάδες άτομα κρατούνται παράνομα. Διαδεδομένα τα βασανιστήρια κατά της Ισλαμικής Αντιπολίτευσης», Αθήνα, 4 Μαρτίου 1992.

ριθωριοποίηση της Αφρικής ως συνόλου στη διεθνή οικονομία,⁶ αποτελούν φαινόμενα άκρως ανησυχητικά για τη διατήρηση και των πλέον στοιχειωδών ακόμη δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Αυξημένο ενδιαφέρον παρουσίασαν και τα δύο εργαστήρια για τη συμμετοχή των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) στο έργο της Αφρικανικής Επιτροπής που προηγήθηκαν των δύο παραπάνω τακτικών συνόδων με πρωτοβουλία της Διεθνούς Επιτροπής Νομικών (International Commission of Jurists - ICJ). Πρόκειται συγκεκριμένα για το 2ο και το 3ο Εργαστήριο για τη Συμμετοχή των ΜΚΟ στο έργο της Αφρικανικής Επιτροπής (Γύνιδα, 29 Φεβρουαρίου - 1 Μαρτίου 1992, και Μπαντζούλ, 9-11 Οκτωβρίου 1992, αντίστοιχα) που αποτελούν ένα ad hoc forum διαβουλεύσεων της μη κυβερνητικής κοινότητας—αφρικανικής και μη— για την αποτελεσματικότερη παρέμβασή της στο χώρο της προστασίας και προαγωγής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αφρική.

2. Η ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ Η ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Σε σχέση με το 1ο Εργαστήριο που έγινε στην Μπαντζούλ στις 5-7 Οκτωβρίου 1991,⁷ το 2ο Εργαστήριο για τη Συμμετοχή των ΜΚΟ στο έργο της Αφρικανικής Επιτροπής προσέελκυσε αυξημένο αριθμό ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων (περίπου 30 αφρικανικών και 20 άλλων ΜΚΟ, από τις οποίες οι περισσότερες έχουν καθεστώς παρατηρητή στην Αφρικανική Επιτροπή⁸). Ο σκοπός του Εργαστηρίου ήταν τριπλός: να συμβάλλει στην ανάπτυξη ηπειρωτικών και εθνικών στρατηγικών από τις ΜΚΟ για την εφαρμογή του Αφρικανικού Χάρτη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων των Λαών, να προάγει το διάλογο μεταξύ των ΜΚΟ και της Αφρικανι-

6. Ενώ η βοήθεια προς την Αφρική μειώνεται, το εξωτερικό χρέος της Ηπείρου αυξάνεται με αποτέλεσμα αφρικανικές χώρες να πληρώνουν μέχρι 150% και πλέον των εξαγωγικών τους εισπράξεων για την εξυπηρέτηση του χρέους τους. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Χρ. Θεοδωρόπουλος, «Η συνεργασία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τις αναπτυσσόμενες χώρες στα πλαίσια της τέταρτης σύμβασης της Λομέ», *Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική*, τχ. 21, 1992, σ. 160 κ.ε.

7. Βλ. σχετικά *Conclusions and Recommendations of the 1st Workshop* (ICJ, mimeo).

8. Για τον κατάλογο των παρατηρητών αυτών, βλ. παραπάνω, σημ. 1, Παράρτημα IV, σ. 215-217.

κής Επιτροπής και, τέλος, να επιτρέψει στις ενδιαφερόμενες ΜΚΟ να πάρουν συντονισμένα ενεργό μέρος στις εργασίες της τακτικής συνόδου της Επιτροπής.

Το πρώτο μέρος των εργασιών του Εργαστηρίου αφιερώθηκε στη συζήτηση των δύο θεμάτων της ημερήσιας διάταξης της 11ης Συνόδου της Επιτροπής που αναφέρονται στις ουσιαστικές διατάξεις του Αφρικανικού Χάρτη: το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και συνέρχεσθαι⁹ και το δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας¹⁰ με ειδική αναφορά στο θεσμό της νομικής συνδρομής (legal aid). Το δεύτερο μέρος εξέτασε τους τρόπους με τους οποίους οι ΜΚΟ μπορούν να υποβάλλουν προσφυγές στην Επιτροπή με βάση το άρθρο 55 του Αφρικανικού Χάρτη,¹¹ τη δυνατότητα υποβολής από τις ΜΚΟ «εναλλακτικών εκθέσεων» στις επίσημες εκθέσεις των Αφρικανικών Κρατών που υποβάλλονται για εξέταση στην Επιτροπή¹² και, τέλος, έκανε έναν κριτικό απολογισμό της δράσης της Επιτροπής αλλά και των ΜΚΟ κατά τους προηγούμενους έξι μήνες.¹³ Οι εκπρόσωποι των συμμετεχουσών ΜΚΟ αποφάσισαν να υποβάλλουν τα συμπεράσματα και τις συστάσεις τους στην 11η Σύνοδο της Αφρικανικής Επιτροπής και στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας (ΟΑΕ).¹⁴

Το 3ο Εργαστήριο για τη Συμμετοχή των ΜΚΟ στο έργο της Αφρικανικής Επιτροπής με τη συμμετοχή 36 Αφρικανικών και 19 άλλων ΜΚΟ εξέτασε, στο πλαίσιο της αναφοράς του στις ουσιαστικές διατάξεις του Αφρικανικού Χάρτη, το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη και τα Δικαιώματα των Γυναικών.¹⁵

9. Άρθρα 10 και 11 του Αφρικανικού Χάρτη.

10. Άρθρο 7 του Αφρικανικού Χάρτη.

11. Βλ. το σχετικό εγχειρίδιο με τίτλο *How to Address a Communication to the African Commission on Human and Peoples' Rights*, ICJ, Ιανουάριος 1992.

12. Η εξέταση της δυνατότητας αυτής έγινε αναγκαία γιατί στις ΜΚΟ δεν επιτρέπεται αζόμη να απευθύνουν άμεσα ερωτήσεις στους κυβερνητικούς αντιπροσώπους που παρουσιάζουν ενώπιον της Επιτροπής τις επίσημες εκθέσεις των κρατών τους.

13. Βλ. εκτενέστερα *General Report of the Workshop*, Tunis, 1 Μαρτίου 1992.

14. Μερικές από τις συστάσεις αυτές αφορούν στην εκλογή γυναικών στην Αφρικανική Επιτροπή, στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας της Επιτροπής και την καλύτερη λειτουργία της Γραμματείας της και στην παροχή της δυνατότητας στις ΜΚΟ να βοηθούν την Επιτροπή στην εξέταση των περιοδικών εκθέσεων των κρατών-μελών. Βλ. *General Report of the Workshop*, ό.π.

15. Συνοπτική παρουσίαση των εργασιών, βλ. στο *Newsletter* (The African Society of International and Comparative Law), 9/1992, σ. 3.

Σχετικά με το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη, το Εργαστήριο πρότεινε στην Επιτροπή να υιοθετήσει επειγόντως σχετική απόφαση που να παίρνει υπόψη της την αλληλεξάρτηση του δικαιώματος αυτού με τις οικουμενικές αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και τα εμπόδια στην υλοποίησή του, όπως το βάρος του χρέους, το κοινωνικό κόστος των προγραμμάτων δομικής αναδιάρθρωσης και ορισμένων μονόπλευρων αναπτυξιακών πολιτικών, τη διαφθορά κυβερνητικών παραγόντων και τη μη αναγκασιότητα ορισμένων αμυντικών δαπανών.

Σχετικά με τα Δικαιώματα των Γυναικών, το εργαστήριο σημείωσε ότι η συνεχιζόμενη περιθωριοποίηση της Αφρικανίδας παραβιάζει την αρχή της ισότητας και ότι η έμφαση που δίνει ο Αφρικανικός Χάρτης στις πολιτισμικές αξίες¹⁶ θα πρέπει να ερμηνεύεται προς όφελος των οικουμενικών αξιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι προτάσεις του Εργαστηρίου που αφορούν διαδικαστικά ζητήματα αναφέρονται σε δύο κυρίως θέματα: Πρώτον, στην ανάγκη να συντομευθούν οι διαδικασίες ενώπιον της Επιτροπής, να περιορισθεί η μυστικότητα των διαδικασιών αυτών και να υπάρξει μεγαλύτερη πρόσβαση στο έργο της Επιτροπής. Δεύτερον, στην ανάγκη να δημοσιοποιήσει η Επιτροπή κανόνες σχετικά με την εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων και τις εκτιμήσεις της σχετικά με το παραδεκτό των προσφυγών που δε θα βάζουν σε κίνδυνο την προστασία της ταυτότητας του θύματος.¹⁷

3. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Από την ίδρυσή της το 1987, η Αφρικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων των Λαών εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προβλήματα εμπέδωσης και ανάπτυξης αλλά και αποδοχής των διαδικασιών της.¹⁸ Χαρακτηριστικά εν προκειμένω είναι τα σχετικά σχόλια της 4ης ετήσιας έκθεσης πεπραγμένων¹⁹ του τε-

16. Βλ. άρθρα 18 και 29 του Χάρτη.

17. Για ολόκληρο το κείμενο της Αναφοράς του Εργαστηρίου, βλ. *AJCL*, 4, 1992.

18. Βλ. U.O. Umzurike, *ό.π.*, σ. 14. Βλ. επίσης W. Benedek, «The 9th Session of the ACHPR», *Human Rights Law Journal*, 12/1991, σ. 216 κ.ε.

19. *4th Annual Activity Report of the ACHPR 1990-1991 of 25 March 1991* (co-

λικού ανακοινωθέντος της 10ης Τακτικής Συνόδου,²⁰ καθώς επίσης και αυτής ακόμη της 11ης Τακτικής Συνόδου της Επιτροπής.²¹

Παρά την ύπαρξη των παραπάνω προβλημάτων, η Επιτροπή μπόρεσε να κάνει κάποια αξιοσημείωτη πρόοδο κατά την 11η Τακτική Σύνοδό της στην Τύνιδα, ιδιαίτερα στα παρακάτω δύο θέματα της ημερήσιας διάταξης, τα οποία συγκέντρωσαν, όπως άλλωστε αναμενόταν, το ζωηρό ενδιαφέρον των παρατηρητών: εξέταση περιοδικών εκθέσεων των κρατών, και προωθητικές δραστηριότητες.

1. Σύμφωνα με το άρθρο 62 του Αφρικανικού Χάρτη, κάθε κράτος-μέλος έχει την υποχρέωση να υποβάλλει κάθε δύο χρόνια έκθεση για τα νομοθετικά ή άλλα μέτρα που έχει λάβει για την υλοποίηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που ο Χάρτης εγγυάται. Οι πρώτες τέτοιες εκθέσεις εξετάστηκαν από την Επιτροπή κατά την 9η Τακτική Σύνοδό της στο Λάγος, τον Απρίλιο 1991.²² Ο αριθμός των εκθέσεων αυτών όμως παραμένει μέχρι σήμερα ιδιαίτερα ισχνός.²³ Η ημερήσια διάταξη της 11ης τακτικής συνόδου προέβλεπε την εξέταση (ή τη συνέχιση της εξέτασης) των εθνικών εκθέσεων της Αιγύπτου, του Τόγκο, της Τανζανίας και της Νιγηρίας. Από τις σχετικές συζητήσεις που έγιναν, η πληρέστερη ήταν

vering the 8th and 9th Ordinary Sessions in Banjul —October 1990— and Lagos — March 1991), *RevAfComm HPR*, 1, 1991, σ. 51-61.

20. *Final Communique of the Tenth Ordinary Session of the ACHPR*, Banjul, 8-15 Οκτωβρίου 1991, ACHPR/X (COM/FIN). Το οικονομικό παραμένει «πηγή μεγάλης ανησυχίας για την Επιτροπή», στο ίδιο.

21. *Final Communique of the 11th Ordinary Session of the ACHPR* (Tunis, 9 Μαρτίου 1992) ACHPR/COMM/FIN/(XI) Rev. 1. Βλ. επίσης σχετικά σχόλια των M. Nowak και Klaas van Walraven, στο *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2/1992, σ. 222-224.

22. Πρόκειται ειδικότερα για τις εκθέσεις της Λιβύης, της Τυνησίας, της Νιγηρίας, της Τανζανίας και της Ρουάντα. Για μια ενδιαφέρουσα εκτίμηση της σχετικής πρακτικής της Επιτροπής μέχρι τον Οκτώβριο 1991, βλ. Felice D. Gaer, «First Fruits: Reporting by States under the African Charter on Human and Peoples' Rights», *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 1/1992, σ. 29-42.

23. Η επιτροπή απευθύνει με κάθε ευκαιρία εκκλήσεις προς κράτη-μέλη που δεν έχουν υποβάλει εκθέσεις να το πράξουν όσο το δυνατό συντομότερα. Το Συμβούλιο Υπουργών του ΟΑΕ τον Ιούνιο 1992 κάλεσε τα κράτη αυτά «να τιμήσουν, μέσα στην προβλεπόμενη προθεσμία, τις υποχρεώσεις τους υποβολής εκθέσεων του άρθρου 62 του Αφρικανικού Χάρτη», βλ. OAU Doc. CM/Res. 1420 (LVI), παράρτ. 2.

εκείνη πάνω στην έκθεση της Αιγύπτου,²⁴ η οποία κατέδειξε και την ανάγκη άμεσης επίλυσης μιας σειράς διαδικαστικών προβλημάτων (π.χ. πληρότητα και του ερωτηματολογίου και των απαντήσεων) καθώς επίσης και το αληθινό χάσμα απόψεων ανάμεσα στις κυβερνητικές θέσεις και σε εκείνες της μη κυβερνητικής κοινότητας.

Ειδικότερα, παρουσιάζοντας και προφορικά ενώπιον της Επιτροπής σε δημόσια συνεδρία την επίσημη έκθεση της χώρας του, ο εκπρόσωπος της αιγυπτιακής κυβέρνησης επανέλαβε ότι όλες οι βασικές αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών εφαρμόζονται στην Αίγυπτο. Με το ίδιο πνεύμα απάντησε και στις διακριτικές ερωτήσεις των μελών της Επιτροπής. Από την άλλη πλευρά, όμως, η Αιγυπτιακή Οργάνωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Egyptian Organization for Human Rights - EOHR) διένειμε έγγραφο στο οποίο με έμφαση δηλώνεται ότι «κάθε σημείο» της επίσημης αιγυπτιακής έκθεσης χρειάζεται λεπτομερή απάντηση.²⁵ Η οργάνωση αυτή διένειμε υλικό σχετικά και με άλλες σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αίγυπτο, καθώς και τους περιορισμούς που ειδικότερα υφίστανται στη δράση τους εκεί οι ΜΚΟ.²⁶

2. Σε αντίθεση με την Ευρωπαϊκή και τη Διαμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όπου το «προστατευτικό» στοιχείο των δραστηριοτήτων είναι κυρίαρχο, η Αφρικανική Επιτροπή έχει ευρείες «προωθητικές» αρμοδιότητες που κατά πολύ ξεπερνούν εκείνες της Ευρωπαϊκής και της Αμερικανικής.²⁷ Οι προωθητικές

24. *The First Report of Egypt Presented to the ACHPR Held at Nigeria during 28.2.1991 to 13.3.1991*, Arab Republic of Egypt, Ministry of Justice, 1990 (mimeo).

25. Επιστολή του εκπροσώπου της EOHR στον πρόεδρο της Επιτροπής με ημερομηνία 29.2.1992. Στο έγγραφο αυτό αναφέρεται ειδικότερα ότι τα βασανιστήρια στην Αίγυπτο «έχουν γίνει ρουτίνα και υποβάλλονται σ' αυτά μεγάλο ποσοστό κρατούμενων και αντιρροσιών συνείδησης», ότι ο έλεγχος των γενικών εκλογών παραμένει ακόμη στα χέρια της εκτελεστικής εξουσίας, κάνοντας έτσι αμφίβολη τη δυνατότητα διεξαγωγής ελεύθερων και τίμων εκλογών και ότι οι έκτακτοι νόμοι σε ισχύ από τον Οκτώβριο 1981 εξαλείφουν στην πράξη τις ελευθερίες του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία της έκφρασης και του δικαιώματος να ιδρύει κάποιος πολιτικά κόμματα και ενώσεις.

26. Βλ. π.χ. την έκθεση *Restricting the Human Rights Movement in Egypt - Legal Restrictions on Independent Non-Governmental Organizations*, Lawyers' Committee for Human Rights - EOHR, 16 Δεκεμβρίου 1991, σ. 1.

27. Βλ. σχετικά το άρθρο 45 παράγρ. 1 του Αφρικανικού Χάρτη. Σχετικά με τις προστατευτικές αρμοδιότητες της Αφρικανικής Επιτροπής, πέντε νέες προ-

αυτές δραστηριότητες της Αφρικανικής Επιτροπής έχουν παρουσιάσει συνεχή αυξητική τάση. Η οργανωτική πλευρά του γεγονότος αυτού, όπως ήταν φυσικό, απασχόλησε ιδιαίτερα την Επιτροπή, η οποία, στο τέλος των σχετικών διαβουλεύσεων, υιοθέτησε και ένα φιλόδοξο πρόγραμμα δραστηριοτήτων για το άμεσο μέλλον. Ενδιαφέροντα σημεία του προγράμματος αυτού είναι και τα παρακάτω:

— Η δημιουργία ενός *Κέντρου Πληροφόρησης και Στοιχειοθέτησης* που θα λειτουργεί στο πλαίσιο της Γραμματείας της Επιτροπής. Η Επιτροπή αποφάσισε επίσης ότι η εξωτερική βοήθεια την οποία θα ζητήσει —και από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα— θα είναι ευπρόσδεκτη εάν είναι σύμφωνη με τα σχέδιά της για το υπό ίδρυση Κέντρο.

— Η θεωρητική και σε βάθος έρευνα και επεξεργασία τέτοιων εννοιών όπως το δικαίωμα στην ανάπτυξη και το δικαίωμα σ' ένα ικανοποιητικό περιβάλλον, οι επιπτώσεις των «προγραμμάτων δομικής προσαρμογής» στα δικαιώματα του ανθρώπου στην Αφρική,²⁸ το ζήτημα της αυτοδιάθεσης των μειονοτήτων στην Αφρική, η επέμβαση εξωαφρικανικών δυνάμεων στις εσωτερικές υποθέσεις των αφρικανικών κρατών στο όνομα ενός δικαιώματος ανθρωπίνης παρέμβασης, η μεταχείριση των μεταναστών από τις αναπτυσσόμενες χώρες και η «ανθρώπινη διάσταση» της Σύμβασης Λομέ ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τις Χώρες ΑΚΕ.²⁹

Από τις αποφάσεις που η Επιτροπή υιοθέτησε κατά το κλείσιμο των εργασιών της, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναφερόμενες στην ελευθερία του συνεταιριζέσθαι και το δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας. Και αυτό γιατί με τις αποφάσεις αυτές η Επιτροπή υπογράμμισε τον ερμηνευτικό ρόλο τον οποίο είναι διατεθειμένη να παίξει ακόμη πιο ενεργητικά στο μέλλον.

σφηνές ελήφθησαν ενώ 22 άλλες εκκρεμούσαν κατά την 11η Σύνοδο, βλ. ACHPR/COMM/FIN(XI) Rev. 1, σ. 5.

28. Το ζήτημα αυτό έχει απασχολήσει σοβαρά και την Οικονομική Επιτροπή του ΟΗΕ για την Αφρική, η οποία έχει παρουσιάσει ένα δικό της εναλλακτικό πλαίσιο στα προγράμματα αυτά. Βλ. σχετικά *African Alternative Framework to Structural Adjustment Programmes for Socio-Economic Recovery and Transformation*, UN-UNECA, Addis Ababa, Απρίλιος 1991.

29. Κατά τη διατύπωση ενός Επιτρόπου, ενδεικτική για τη γενικότερη αφρικανική θέση πάνω στο τελευταίο αυτό ζήτημα: «The Lomé Convention speaks of open borders to trade, but the difficulty begins when it comes to men!».

Τα κύρια θέματα που απασχόλησαν την 12η Τακτική Σύνοδο της Επιτροπής ήταν η εξέταση των περιοδικών εκθέσεων των κρατών,³⁰ των προσφυγών,³¹ του δικαιώματος στην ανάπτυξη, των διοικητικών και οικονομικών θεμάτων καθώς και υιοθέτηση ενός προγράμματος προωθητικών δραστηριοτήτων για το άμεσο μέλλον.³²

Κατά τη διάρκεια της Συνόδου αυτής, η Επιτροπή έκανε και νέα βήματα προόδου στην κατεύθυνση της προαγωγής αλλά και της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Αφρική, όπως επίσης και στην παραπέρα ανάπτυξη των σχέσεών της με τις ΜΚΟ. Όπως δικαιολογημένα γράφτηκε, «η Επιτροπή απέκτησε μια περισσότερο εξέχουσα θέση στην παρακολούθηση των επιδόσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη-μέλη του ΟΑΕ».³³

Η θέση αυτή, όμως, πολύ απέχει ακόμη από τις δικαιολογημένες προσδοκίες όλων για επαρκή προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Αφρική. Οι σχετικές προστατευτικές δυνατότητες της Αφρικανικής Επιτροπής παραμένουν μηδαμινές, αν όχι ανύπαρκτες, στην πράξη. Το ελείπον αίτημα, που τώρα προβάλλεται όλο και πιο έντονα, είναι να τροποποιηθούν από τον ΟΑΕ οι άκρως περιοριστικές σχετικές διατάξεις του Αφρικανικού Χάρτη και, μακροπρόθεσμα, να δημιουργηθεί ένα Αφρικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για να ενισχύσει την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση στο θεσμικό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αφρική.³⁴ Ο άνεμος εκδημοκρατισμού που πνέει τώρα στην Αφρική —αλλά και όροι προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θέτουν οι χώρες του Βορρά για τη συνέ-

30. Εξετάσθηκαν τρεις νέες εκθέσεις: της Σενεγάλης, της Ζιμπάμπουε και της Γκάμπια. Το Πρόαινο Αζωστήριο, η Νιγηρία και το Τόγκο δεν έστειλαν αντιπροσώπους. Αποφασίσθηκε οι εκθέσεις των τριών αυτών χωρών να εξεταστούν στην 13η Σύνοδο ανεξάρτητα από την παρουσία κυβερνητικών αντιπροσώπων.

31. Εξετάσθηκαν 24 παλαιές και 10 νέες προσφυγές.

32. Βλ. εκτενέστερα τη *Final Communiqué of the 12th Session of the ACHPR, Banjul, The Gambia - 21 October 1992*, ACHPR/XII/COM/FIN.

33. Claude E. Welch, Jr., «ACHPR: Analysis of 12th Session», mimeo, σ. 3.

34. Βλ. π.χ., Philip Amoah, «The African Charter of Human and Peoples' Rights - An Effective Weapon for Human Rights?», *African Journal of International and Comparative Law*, 4 (1992), σ. 240. Παρόμοιες προτάσεις έκανε και το συνέδριο της Καμπάλα (ΟΗΕ - Φόρουμ Αφρικανικής Ηγεσίας) το Μάιο 1991. Βλ. τη σχετική αναφορά του Klaas van Walraven, στο *NQHR*, 3/1991, σ. 326-327.

χιση της συνεργασίας³⁵— φαίνεται να δημιουργούν κάποιες τέτοιες προϋποθέσεις.³⁶ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι κατά την ομιλία του στην τελετή έναρξης των εργασιών της 12ης Συνόδου της Επιτροπής, ο υπουργός Δικαιοσύνης της Γκάμπια ανέφερε ότι η κυβέρνηση του βρίσκεται σε επαφή με άλλες αφρικανικές κυβερνήσεις για να συζητήσει την τροποποίηση των άρθρων του Χάρτη που ο χρόνος έδειξε ότι είναι ανεπαρκή.³⁷ Η πρωτοβουλία αυτή, για την οποία δυστυχώς δεν υπάρχουν ακόμη πολλές λεπτομέρειες, θα αποφέρει θετικά αποτελέσματα αν πράγματι συμπεριλάβει και τις διατάξεις του Χάρτη που έχουν δεχθεί την εντονότερη κριτική κατά τις δημόσιες συνεδρίες της Επιτροπής και αν, βεβαίως, ολοκληρωθεί μέσα σε εύλογο χρόνο και αφού παρθούν υπόψη και οι απόψεις όλων των ενδιαφερομένων φορέων.

4. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Παρά την πρόοδο που, χωρίς αμφιβολία, έχει μέχρι τώρα επιτευχθεί από την ίδρυση της Επιτροπής και, ιδιαίτερα κατά την 11η και 12η Τακτική Σύνοδό της για την προστασία και την προαγωγή των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Αφρική, βασικά ερωτήματα εξακολουθούν να παραμένουν αναπάντητα. Ένα πέπλο μυστικότητας, για παράδειγμα, ακόμη περιβάλλει τη συζήτηση, αλλά και τις συστάσεις της Επιτροπής για τις προσφυγές που λαμβάνει. Το ίδιο ισχύει και για τις ενέργειες του ΟΑΕ που γίνονται —αν γίνονται— σε απάντηση των συστάσεων της Επιτροπής. Ο κατάλογος τέτοιων ερωτημάτων είναι πράγματι μακρύς.

35. Βλ. γενικά, Χρ. Θεοδωρόπουλος, «Τα ανθρώπινα δικαιώματα στο πλαίσιο των σχέσεων Ευρώπης-Αφρικής», στο *Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ευρώπη και στην Αφρική*, ό.π., σμ. 1, σ. 89 κ.ε. Η εφαρμογή της πολιτικής της Κοινότητας για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τη δημοκρατία και την ανάπτυξη με τις χώρες του Τρίτου Κόσμου συνεπάγεται θετικά ή αρνητικά μέτρα στο πλαίσιο της οικονομικής βοήθειας, *Ελεύθερος*, 5.5.1992.

36. Βλ. επίσης το άρθρο 3(g) της Συνθήκης που ιδρύει την Αφρικανική Οικονομική Κοινότητα (1991), σύμφωνα με το οποίο «Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη [...] επίσημα διακηρύσσουν την προσηλωσή τους στην [...] αρχή [...] της αναγνώρισης, προαγωγής και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των λαών σύμφωνα με τις διατάξεις του Αφρικανικού Χάρτη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δικαιωμάτων των Λαών». Για το κείμενο της Συνθήκης, βλ. 30 *ILM* 1241 (1991), σ. 1245 κ.ε.

37. *Newsletter*, ASICL, No 9/1992, σ. 1.

Υποστηρίζεται ευρέως ότι η εισαγωγή του πολυκομματισμού στις αφρικανικές χώρες θα επιφέρει ριζική μεταμόρφωση του πολιτικού κλίματος και, συνακόλουθα, ριζική βελτίωση του κλίματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η μέχρι τώρα πρακτική του πολυκομματισμού όμως, και ειδικότερα η περίπτωση της Ακτής του Ελεφαντοστού και της Σενεγάλης (από το 1990 και 1988 αντίστοιχα), δείχνει ότι από μόνο του το γεγονός αυτό, παρά τις θετικές πλευρές του, δεν αποτελεί πανάκεια για τα προβλήματα της Αφρικής. Η επανεκλογή του Προέδρου Daniel T. Agap Μοί στην Κέννα (Ιανουάριος 1993) ίσως επιβεβαιώσει με ακόμη δραματικότερο τρόπο τα παραπάνω. Έχει μάλιστα λεχθεί ότι «ακόμη και η γνήσια δημοκρατία δε θα λύσει τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα της ηπείρου τα οποία μετατρέπουν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε απλό εμπαιγμό».³⁸

Ο πολυκομματισμός, ο εκδημοκρατισμός και οι εθνικές και περιφερειακές πολιτικές οικονομικής ανάπτυξης καθώς και η επιλογή των σχετικών μοντέλων ανάπτυξης θα παραμείνουν προφανώς για αρκετό ακόμα χρόνο στα χέρια των κυβερνήσεων, πράγμα που θα συνεχίσει να αποτρέπει αποτελεσματικά την ουσιαστική παρέμβαση της Αφρικανικής Επιτροπής σε ζητήματα που αποτελούν προϋπόθεση για την υλοποίηση όλων των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από τον Αφρικανικό Χάρτη.³⁹ Κάτω από τις συνθήκες αυτές, οι ευθύνες των ΜΚΟ —ιδιαίτερα των αφρικανικών— είναι χωρίς αμφιβολία ιδιαίτερα αυξημένες.⁴⁰ Από τη σκοπιά αυτή, το γεγονός το οποίο ίσως μακροπρόθεσμα αποδειχθεί καταλυτικής σημασίας είναι το ότι η Αφρικανική Επιτροπή κατά την 11η και 12η Σύνοδό της όχι μόνο ζήτησε τη βοήθεια των ΜΚΟ στο έργο της, αλλά αναγνώρισε με επίσημο τρόπο και την ευθύνη των οργάνωσεων αυτών για την ίδια την επιτυχία του αφρικανικού συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

38. Klaas van Walraven, στο *NQHR*, 2/1991, σ. 195-196.

39. Σε αφρικανικό επίπεδο, κάποια πρόοδος φαίνεται να σημειώνεται τελευταία με τον προτεινόμενο περιορισμό της αρχής της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών (άρθρ. 3.2 του Χάρτη του ΟΑΕ), η οποία έχει χαρακτηρίσει την πρακτική του ΟΑΕ από την ίδρυσή του. Για ένα σχόλιο, βλ. Klaas van Walraven, «Organization of Africa Unity», *NQHR*, 3/1992, σ. 351-355.

40. Το γεγονός αυτό υπογραμμίστηκε ιδιαίτερα από το διεθνές συνέδριο της Arusha (Τανζανία, Φεβρουάριος 1990). Βλ. African Charter for Popular Participation in Development and Transformation, *IFDA Dossier 79*, Οκτώβριος/Δεκέμβριος 1990, σ. 3 κ.ε.